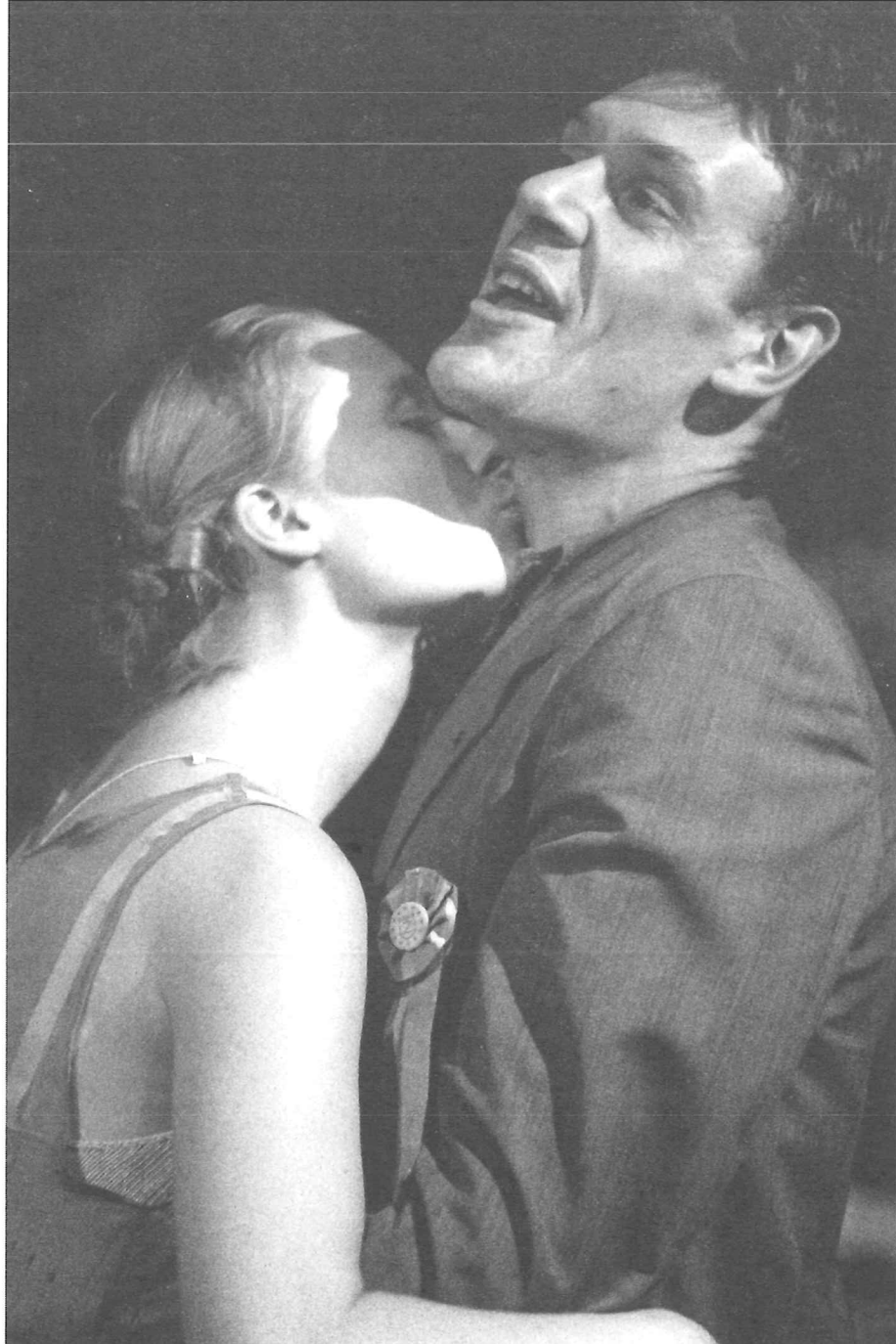

pliciete commentaren – presenteert Horváth een alledaagse situatie onder meervoudige belichting. In de spanning tussen het oppervlak, de schijn, het masker en de daaronderliggende armzalige, gemene kern ligt de drijvende kracht van deze stukken. Het proces van ontluistering en ontmaskering wordt echter enkel door de toeschouwer/lezer en niet door de personages zelf opgemerkt. Deze stukken eindigen dus niet met nieuwe, hoopvollere inzichten of met een verzoening van welke aard dan ook. Het einde lijkt veeleer het begin van nog grotere verschrikkingen in zich te dragen.

Horváth neemt in de eerste plaats de lagere kleinburgerij onder de loep, winkeliers, kleine zelfstandigen, ambtenaren, de sociale klasse die vanaf de late jaren twintig voortdurend op de rand van de armoede zweefde. Hun leven temidden van inflatie, wereldwijde economische crisis en een razendsnel stijgende werkloosheid wordt gereduceerd tot een onophoudelijke strijd om te overleven, met slechts af en toe een illusoir rustpunt in de krantenfeuilletons, op de kermis en in de cabarets. Het is in dit milieu dat Horváth de kiemen van het latere succes van Hitler blootlegt: door hun precaire situatie willen deze kleinburgers zich aanpassen aan om het even wat hen verbetering belooft. Bovendien nemen ze bij de minste irritatie hun toevlucht tot gemene brutaliteiten. Dit maakt hen tot uitgelezen instrumenten van Hitlers ‘bruinhemden’.

‘Stille’

Een belangrijk element in de ‘ontmaskering van het bewustzijn’ is de taal die Horváth zijn figuren in de mond legt. Hij wil niets weten van dialect want dit leidt te gemakkelijk tot plat realisme. Neen, ‘er mag geen woord dialect gesproken worden! Ieder woord moet algemeen beschaafd uitgesproken worden, evenwel zoals iemand die anders enkel dialect spreekt en zichzelf er nu toe dwingt beschaafd te praten.’ Horváth kiest bewust voor wat hij het ‘Bildungsjargon’ noemt, een samenraapsel van gemeenplaatsen, clichés, citaten, holle frasen waarmee de personages onbewust hun innerlijke drijfveren en hun gebrek aan onderling contact maskeren. Van een eigenlijke communicatie is hier immers geen sprake, enkel van een oneigenlijk, afgeleid naast elkaar praten. Conversaties worden nooit ten gronde gevoerd en altijd te vroeg afgebroken. Wat de personages niet zeggen – ‘Stille’ is een heel vaak voorkomende regieaanwijzing – is minstens even belangrijk als wat ze wel uitspreken. Ook de muziek krijgt een ontluisterende rol toebedeeld. Horváth gebruikt welis-

Kasimir en Karoline - Theater Antigone / Herman Selleslags

waar hetzelfde soort muziek als de traditionele volksstukken maar nooit als achtergrond of als onschuldige bevestiging van het gebeuren. Door walsen, marsmuziek en liederen in de meest ‘unheimliche’ situaties te laten weerklinken, toont hij veeleer aan hoezeer deze muziekgenres mee het bewustzijn van de personages hebben misvormd, hoezeer zij deel uitmaken van het ‘kitschsystem’ dat dom houdt en onmondig maakt.

Samen met de taal en de muziek zijn ook de ruimtes en locaties van cruciaal belang als structuurprincipes. Het decor is bij Horváth, die daarover vrij uitvoerige regieaanwijzingen verstrekt, geen achtergrond waartegen figuren worden opgevoerd maar een katalysator van betekenissen, een milieu waarbinnen de per-

sonages ageren, waarin ze soms bijna letterlijk zijn opgesloten. De locaties ademen stevast een ongezellige, kille, haast vijandige atmosfeer uit. Eerder dan oorden van geborgenheid zijn het voor de personages struikelblokken die hun isolatie en vervreemding bloot leggen.

In een van de schaarse uitlatingen over zijn werk heeft Horváth het over een synthese tussen realisme en ironie en kant hij zich radicaal tegen een realistische encensering: ‘Vanzelfsprekend dienen de stukken gestileerd gespeeld te worden, naturalisme en realisme vermoorden ze – want dan worden het milieubeelden en geen beelden die de strijd tussen bewustzijn en onderbewustzijn tonen – dat schiet erbij in.’ Maar ook van satire en pa-